

Pregledni naučni rad

UDK: 342.2:005.44:316.3:17.023.36

Nezir Krčalo¹
Adnan Džafić²

IDENTITET U SAVREMENOJ DRŽAVI

Sažetak

Živimo u svijetu svekolikih promjena. Kakve su te promjene? Jesu li one doista tako radikalne kako nam se čini, i kako ih mnogi analitičari kvalificiraju? Da li te promjene sa sobom donose ne samo neizvjesnosti, nego i nove mogućnosti? Kako možemo razumjeti važne stvari u tim promjenama? Pitanja su brojna, baš kao i dileme u potrazi za odgovorima na njih. Društvene nauke promatraju ljude i veze između individua i društvenog svijeta u kojem živimo. U promatranje tog odnosa ulaze i neke od aktuelnih debata iako se drugačije izražavaju u vremenu novih tehnologija i interneta. U predmete analize ovih aktuelnih debata spadaju i identitet, državljanstvo, klasa, rod, rasa, etnicitet, uloga medija i uticaj globalizacije. Postavljaju se i „velika“ pitanja o svjetskoj politici, degradaciji okoliša, ekonomskim nejednakostima i kulturnim promjenama. U posljednjim godinama desile su se neke od najvećih promjena u odnosima moći, globalnoj politici i ekonomiji, kao i kroz razvoj novih tehnologija i angažiranje ljudskih resursa. Nisu značajne samo savremene promjene nego i brzina kojom se one dešavaju u društvenom, ekonomskom, političkom, kulturnom i širem smislu savremenog svijeta.

Ključne riječi

identitet, globalizacija, moderno društvo, kultura, nacionalna država

IDENTITY IN THE MODERN STATE

Abstrakt

We live in the world of every change. What are these changes? Are they really as radical as it seems to us, and how many analysts qualify? Do these changes

¹ Fakultet za upravu pridružena članica Univerziteta u Sarajevu

² Fakultet političkih nauka Univerzitet u Sarajevu

bring not only uncertainty, but also new opportunities? How can we understand the important things in these changes? Questions are numerous, just like dilemmas in search for answers to them. Social sciences look at people and relationships between individuals and the social world in which we live. Some of the current debates are also being considered in this relationship, although they are different in the time of new technologies and the Internet. The subjects of the analysis of these current debates include identity, citizenship, class, gender, race, ethnicity, the role of the media and the influence of globalization. There are also "big" questions about world politics, environmental degradation, economic inequalities and cultural changes. In recent years, some of the biggest changes in relations between power, global politics and economics, as well as through the development of new technologies and the engagement of human resources, have taken place. Not only are modern changes, but also the speed with which they occur in the social, economic, political, cultural and wider sense of the modern world.

Key words

identity, globalization, modern society, culture, national state.

Uvod

Globalni kapitalizam, globalizacija i globalnost predstavljaju tri različita izraza za nastanak nove kulture stvarne virtualnosti. "Nositelji individualiziranja i žrtve individualiziranja u postindustrijskom društvu su subjektivnosti oslobođene teritorija i nadindividualne svijesti. (Paić, 2005: 99) Pojedinac u umreženom društvu se pojavljuje kao kulturno hibridni identitet. Promjenjivi postmoderni identiteti su kulturni konstrukt karakteristika za doba globalizacije. "Umjesto borbe i sukoba klasa u modernom društvu, novi društveni sukobi u informacijskom društvu više nemaju karakter unutarnje napetosti između karakternih maski kapitalističkog sustava (kapitalista i radnika). Promjena je nastupila preobrazbom samog karaktera društva putem razvitka novih informacijsko - komunikacijskih tehnologija." (Paić, 2005: 134) Prava strategija zadobivanja nepriznata kolektivnog identiteta prema Paiću je u otporu amerikanizmu i globalizaciji smještena u Treći svijet. "Kraj globalizacije nije prevladavanje Zapada nego doba retribalizacije dogođene povijesti. Totem i novi tabui dolaze iz kulture kao nove ideologije." (Paić, 2005: 136)

Promjene u “umreženom društvu”

Institucije industrijskog doba ušle su u krizu legitimiteta i gube svoj značaj i funkciju. “Globalna mreža bogatstva, moći i informacija zaobilaze modernu državu - naciju...” (Castells, 2002: 360) Povijesna povezanost kapitala, radne snage i države kao i nastojanje velikog dijela mreže socijalnog osiguranja slabi. Radnički pokret gubi na značaju zbog internacionalizacije finansijskih poslova i proizvodnje, ne prilagođava se umreženim preduzećima i individualizaciji rada i tako prestaje biti osnovnim izvorom društvene kohezije. Kriza patrijarhalnosti i patrijarhalne porodice narušavaju nesmetan tok prenošenja kulturnih kodova. Institucije i organizacije građanskog društva sve su manje vezane stvarnim životom i vrijednostima većine društva. “Naše vrijeme možda doista obilježava propast zajedničkih identiteta, što je istovjetno raspadu društva kao smislenog društvenog sustava. Nije rečeno da moraju nastati novi identiteti (...)” (Castells, 2002: 361) U novom svijetu nema potrebe za identitetom, osnovni instinkti, nagoni za stjecanjem moći, sebična proračunljivost, a na makroplanu jasno obilježja barbarsko - nomadske dinamike. Dolazi do povratka nacionalizma ostatka državnih struktura, koje iz prošlosti grabe načelo moći, radi same moći kamuflirane su u nacionalističku retoriku. Oblikuje se društvo s logikom moći i sebecentričnosti. Javlja se val snažnih identiteta otpora koji se ukopavaju u sigurnost svoje zajednice a koji ne žele biti odneseni logikom globalnih tokova i radikalnim individualizmom. Identiteti otpora izranjaju oko tradicionalnih vrijednosti, grade se i oko proaktivnih pokreta koji nezavisnost grade putem komunalnog otpora. Identiteti otpora umreženog društva odlikuju se jednakom prodornošću kao i individualistički projekti nastali kao posljedica raspada bivših legitimirajućih identiteta. S državom ne komuniciraju, međusobno rijetko saobraćaju. Ključ opstanka identiteta otpora za Castellsa je u logici zajedničkog djelovanja. S jedne strane, dominantne globalne elite čine pojedinci bez identiteta, s druge strane, ekonomski, politički i kulturno obespravljene ljude sve više privlači komunalni identitet. “Državnim aparatima, globalnim mrežama i egocentričnim pojedincima treba dodati postojanje zajednica okupljenih oko identiteta otpora.” (Castells, 2002: 362) Pojava projektnog identiteta na taj način može odigrati ključnu ulogu oko obnove građanskog društva i države. On nastaje iz identiteta otpora s jedne strane i organizovani su na defanzivnoj razini, a s druge strane, imaju za cilj mijenjati društvo u cjelini. Akteri projektnih identiteta u umreženom

društvu su i vjerske zajednice, nacionalizmi, teritorijalni identiteti, ostale vrste projektnih identiteta oblikuju se u povratku gradova - država, formiraju se ženske zajednice, pokreti za zaštitu okoliša. Teritorijalni identitet ima važnost u smislu reprezentacije i intervencije, imaju veću prilagodljivost neprestanim globalnim promjenama. Osnovna obilježja društvene strukture informacijskog doba prema Castellsu su globalizacija, restrukturiranje kapitalizma, organizacijsko povezivanje, kultura stvarne virtualnosti i davanje prednosti tehnologiji u ime tehnologije, ali su u isto vrijeme ova obilježja i izvor krize države i civilnoga društva stvorenih u industrijsko doba. Zajednice otpora koriste se informacijskom tehnologijom kako bi ljudi međusobno horizontalno saobraćali. Ključna bitka se vodi između tijela kao autonomnih identiteta i tijela kao društvenih artefakata.

Moć nije više koncentrirana u institucijama, organizacijama već je raspršena u globalnoj mreži bogatstva, moći, informacija i slika. "Nova moć je u informacijskim kodovima i reprezentirajućim slikama oko kojih društva organiziraju svoje institucije, a ljudi sebi grade živote i odlučuju o svojem ponašanju. Takva je moć smještena u ljudskim umovima. Znamo što je, ali ju ne možemo dohvatiti jer je moć beskrajna bitka koja se odvija oko kulturnih kodova društva. Vladat će onaj tko dobije bitku nad ljudskim umovima." (Castells, 2002: 364) Informacijsko doba je društvena struktura koja se organizira oko protoka informacija i manipulacije simbolima. Umrežavanje, decentralizirani oblik organizacije i intervencije, i u njemu se ogleda umrežavajuća logika dominacije. Mreže su stvarni proizvođači i distributeri kulturnih kodova. "Opažanje i prepoznavanje nastanka novih projekata identiteta otežano je upravo zbog decentraliziranoga i nježnog karaktera mreža društvenih promjena." (Castells, 2002: 368) Dolazi do konfuzije kada se suočavamo sa suptilnom prodornošću postupnoga mijenjanja simbola obrađenih u mrežama više oblika daleko od stjecišta moći. Nove informacijske tehnologije povezuju svijet u globalne mreže instrumentalnosti. Virtualne zajednice oblikuju se putem komunikacije kompjuterima, ali je pak prepoznatljiv društveno - politički trend devedesetih godina 20. stoljeća izgradnja društvenog djelovanja i politika organizirana oko primarnih identiteta koji su novoizgrađeni prilikom neizvjesne potrage za smislom i duhovnošću. "Pod identitetom podrazumijevam proces kojim se društveni sudionik reorganizira i izgrađuje smisao prvenstveno na temelju zadanog kulturnog atributa ili seta atributa, pri čemu se isključuje iz šireg odnosa prema ostalim društvenim strukturama." (Castells, 2000: 57)

Društveni se odnosi definiraju naspram ostalih na temelju ovih kulturnih vrijednosti koje definiraju identitet. "(...) u postindustrijskom društvu, u kojem su kulturne usluge zamijenile materijalna dobra na samom izvoru proizvodnje, obrana ličnosti i kulture subjekta od logike sustava i tržišta zamjenjuje ideju klasne borbe." (Touraine, 1994: 168)

U postindustrijskom dobu se tada postavlja pitanje: kako spojiti nove tehnologije i kolektivno pamćenje, univerzalnu znanost i komunitarne kulture, strast i razum? Informacijski sistemi i umreženost povećavaju ljudske sposobnosti organizacije i integracije, potkopavajući tradicionalni zapadnjački koncept odvojenog, nezavisnog subjekta. Osjećaj samoće potiče potragu za novom povezanošću preko zajedničkog rekonstruiranog identiteta. "S jedne strane, ona podrazumijeva krizu sebstva ograničenog na zapadnjačko individualističko stanovište, uzdrmano nekontroliranom povezanošću. No potraga za novim identitetom i novom duhovnošću zbiva se također i na Istoku (...)" (Castells, 2000: 58) Na jednoj strani događa se kriza uspostavljenih obrazaca identiteta, pomiješana sa očajničkom potrebom za izgradnjom novoga, kolektivnog sebstva. "S druge strane, moraju se pronaći elementi interpretativnog okvira, na široj razini, kako bi se objasnila sve veća moć identiteta u odnosu na makroprocesse institucionalne promjene (...)" (Castells, 2000: 59) Rasizam, ksenofobija, nacionalizam se mogu povezati s krizom identiteta uslovljenom njihovim nastajanjem. Ovi se fenomeni dešavaju u isto vrijeme kada evropska društva gube nacionalni identitet i otkrivaju unutar sebe trajno postojanje etničkih manjina. Pojam vjerskog fundamentalizma povezan je s globalnim trendom i institucionalnom krizom. Dolazi do povijesnog obrata kada globalne mreže bogatstva i moći povezuju čvorišne tačke i poznate pojedince širom svijeta, istovremeno isključujući velike segmente društva. Oblikuje se logika koja isključuje one koji isključuju: "(...) logika redefiniranja kriterija vrijednosti i smisla u svijetu u kojem ima sve manje mjesta za računalno nepismene, za skupine koje se ne ubrajaju u potrošače i za teritorije s nerazvijenom komunikacijom. Kada Mreža isključi Sebstvo, pojedinačno ili kolektivno, gradi svoj smisao bez globalne, instrumentalne reference: proces prekidanja veze postaje recipročan, nakon što isključeni odbiju jednostranu logiku strukturalne dominacije i društvenog isključivanja." (Castells, 2000: 60) Ovo je paradoksalna manifestacija sebstva u informatičkom društvu. Istraživanje nastajućih društvenih struktura u različitim područjima ljudske aktivnosti i iskustva - kao povijesni trend, dominantne funkcije i procesi u

informatičkom dobu sve se više organizuju oko mreža. "Mreže stvaraju novu društvenu morfologiju u našim društvima, a širenje logike umrežavanja značajno mijenja postupak i rezultate u procesima proizvodnje, iskustva, moći i kulture. Umreženi oblik društvene organizacije postojao je u drugim vremenima i prostorima, no nova paradigma informatičke tehnologije daje materijalnu osnovu za njezino širenje kroz cijelu društvenu strukturu." (Castells, 2000: 493) Logika umrežavanja potiče društveno određenje višeg stupnja- moć tokova nadvladava tokove moći. Prisutnost ili odsutnost iz mreže presudni su izvor dominacije i promjene u našem društvu.

Umreženo društvo označava nadmoćnost društvene morfologije nad društvenom akcijom. Temeljni problem našeg društva su: odnos polova, građenje identiteta, društvenih pokreta, transformacija političkih procesa i kriza države u informatičkom dobu. "U uvjetima umreženog društva kapital se koordinira na globalnoj razini, a radna snaga je individualizirana. Bitka između različitih kapitalista raznih radničkih klasa podvodi se u temeljnije razlikovanje između gole logike kapitala i kulturnih vrijednosti ljudskog iskustva." (Castells, 2000: 499) Kulturni izrazi isključuju se iz povijesti i geografije i najviše se posreduju kroz mreže elektronske komunikacije. Na historijski razvoj društva Castells gleda kao na vladavinu prirode nad kulturom, vladavinu kulture nad prirodom i kultura se odnosi prema kulturi, zamijenila je prirodu. Dolazi do rekonstrukcije prirode kao idealnog kulturnog oblika. "Zbog konvergencije povijesne evolucije i tehnološke promjene, ušli smo u čisti kulturalni obrazac društvene interakcije i društvene organizacije." (Castells, 2000: 501) Zato je informacija ključni dio društvene organizacije i tokova poruka i slika između mreža koje stvaraju osnovnu nit naše društvene strukture. Novo doba, informatičko doba, označava autonomiju kulture nasuprot materijalnim osnovama našeg postojanja.

Identitet, društvo, zajednica

Nestabilni društveni uslovi savremenosti proizvode krizu ličnosti jer onemogućavaju adaptaciju pojedinca uz stalno mijenjajuće spoljašnje okolnosti. „Savremena dekonstrukcija identiteta i kriza ličnosti proizilazi iz logike društvene dinamike, jer krajnje divergentni i dinamični društveni odnosi, rušeći koherentne modele društvenog djelovanja, dekonstruišu paradigmatično iskustvo pojedinca na kojima oni grade smislenost svoje

egzistencije.” (Šijaković, Đukić, 2011: 107) Egzistencijalne protivrječnosti generirane od strane dinamizma savremenog društva pojavljuju se kao dinamičan faktor posredovanja konstitucije ličnosti. Identitet se javlja zbog potrebe pojedinaca za različitošću, a pojam ličnosti pripada ravni drugosti a ne različitosti. Ličnost je kategorija pune autonomije na relaciji ja - drugi. Jedinka doseže identitet kada postane sposobna da prihvati norme koje se opravdavaju autoritetom, dok ličnost nastaje kada jedinka sa identitetom postane sposobna razlikovati između normi koje se opravdavaju autoritetom i normi koje se opravdavaju principima. „Društveni dinamizam pokreće diskontinuitet u konstituciji iskustvene paradigme individue i tako uslovljava konstituisanje diskontinuitetnog obrasca percepcije i djelovanja koji narušava izvornu koherenciju smislenog egzistiranja pojedinca, što vodi ka ontološkoj nesigurnosti ličnosti u vidu gubitka sposobnosti upravljanja konfliktima. ” (Šijaković, Đukić, 2011: 108) Pored izražavanja “doživljaja sebe”, identitet nastaje i kao rezultat procesa identifikacije; čini organizacijsku osnovu svakog poretka „(...) osnovu političke, ekonomske i pravne organizacije svakog društva.” (Šijaković, Đukić, 2011: 108) Za razliku od pojma identitet pojam ličnost “predstavlja rezultat subjektivne iskustvene konstrukcije zasnovane na univerzalnoj antropološkoj osnovi, koja kao takva nema primarno socijalnu determinaciju niti je pak dostupna socijalnoj kontroli; dok je identitet rezultat direktne socijalne konstrukcije i kao takav predstavlja permanentan instrument socijalne kontrole.” (Šijaković, Đukić, 2011: 109) Identitet je oduvijek predstavljao vitalni resurs svakog društva i njegovu centralnu “proizvodnu snagu”. Zato je sistem društvene kontrole stalno usmjeren na konstruiranje društveno poželjnog tipa ličnosti. Razliku između identiteta kao datog i identiteta kao zadatog trebalo bi napustiti. Svaki identitet treba „(...) posmatrati unutar logike politike identiteta kao procesa socijalne konstrukcije i sankcije koja “reflektuje strukturalne odlike i zahtjeve konkretnog sistema.” (Šijaković, Đukić, 2011: 109)

Institucije sistema transformiraju individualni kao lični identitet u društveni kao društveno u pojedinačni identitet. „Otuda se identitet javlja kao posljedica ovih procesa – kao rezultat homogenizacije različitih ličnih iskustava u jedan propisan društveno validni tip iskustva (...)” (Šijaković, Đukić, 2011: 110) Centralnu ulogu u kontroli identiteta danas sistem vrši putem medija i informatičkih tehnologija. Danas je pojedinac referentni okvir konstrukcije identiteta. Kontrolna izgradnje identiteta je homogeni način reprodukcije heterogenosti, a politika identiteta odvija

se kao proces društvenog konstruiranja i sankcioniranja društveno poželjnog tipa ličnosti. Nestabilnost identiteta ima oblik socijalne krize. U postmodernom dobu identitet gubi značenjsko zaleđe i postaje samo diskurzivni upis. Diskontinuitet u socijalnom procesuiranju smisla znači da se identitet uspostavlja nezavisno od povijesne strukture socijalnog rezervoara smisla i tradicije: „(...) kao takav on više nije podložan krizi nego sam predstavlja mjesto i strategiju permanentne krize.” (Šijaković, Đukić, 2011: 111) Politika identiteta svake konkretne epohe predstavlja stanje identiteta pojedinca koji odražava opseg uloga i normi od vitalnog značaja za proizvodnju, funkcioniranje i opstanak datog poretka. Identitet je ranije bio u funkciji porodice, grupe i tradicije kao okosnica očuvanja kolektiviteta, “(...) u postmodernom dobu on je direktno u funkciji tržišta i očuvanja dominantnog modela privređivanja.” (Šijaković, Đukić, 2011: 113) Kao rezultat projekcija moći samog sistema nastaje prezentacijski identitet. Identitet kao domen političko - ekonomske odluke. Identitet je struktura koja je rezultat društveno - kulturne konstrukcije to jeste svakodnevnih interakcija. Globalni, prezentacijski identitet emancipiran je i emancipira od “istorijskog sjećanja” koje je uslov drugosti. Sistem znači da su društveni odnosi koji reproduciraju materijalni poredak društva zasnovani, koordinirani i organizirani komunikativno- racionalno, odnosno kroz medij novca i moći. Svijet života, društveni odnosi koji reproduciraju simbolički poredak, zasnovani su kroz medij jezika. Sistem se odvojio od svijeta života, reprodukcija materijalnog supstrata društva vrši se nezavisno od reprodukcije smisla. “Kada su novac i moć (funkcija) stupili na mjesto jezika (smisla), “svijet života” je “kolonizovan” od strane sistema ekonomije i države.” (Šijaković, Đukić, 2011: 118)

U savremenom svijetu identitet kao dubinska struktura nestaje jer nestaje transcendentalni kontinuitet - subjekt je postao posljedica određenog diskursa moći. Identitet je postao moguć samo posredstvom institucija sistema, jer samo institucije ustanovljuju identitete jer osiguravaju ustanovljenje značenja. “Identitet nije više rezultat smisla nego se izgrađuje posredstvom kategorija moći i uticaja, jer identifikacija i socijalizacija interioriziraju cjelokupan normativni poredak društva u svijest pojedinca, čime svijest pojedinca biva sve više restrukturirana, tj. sve više prožeta društvenim poretkom.” (Šijaković, Đukić, 2011: 118- 119)

U skladu sa analizom problema identiteta smatramo važnim istaći i savremeni interes za problematiziranje i interes za pojam zajednice.

Zajednica je trenutno u tranziciji što je posljedica glavnih društvenih transformacija koje su sa sobom donijele nova kulturna i politička iskustva i oblici življenja. Neke od glavnih transformacija danas u svijetu imaju ogroman uticaj na ideju zajednice. Ideja zajednice povezana je sa potragom za pripadanjem u nesigurnim uslovima modernog društva. Današnja popularnost zajednice može se posmatrati kao odgovor na krizu solidarnosti i pripadanja. "Općenito, zajednica je tradicionalno oblikovala posebnu vrstu društvene organizacije zasnovane na malim grupama, kao što su susjedstvo, mali grad ili prostorno - ograničeni lokalitet." (Delanty, 2010: xi) Oblik zajednice kao društvene konstrukcije dovodi se u pitanje od strane kritičara koji žele obnoviti povratak društva u zajednicu i obnoviti osjećaj za mjesto zajednice koje je izgubila kulturnim zaokretom u teoriji zajednice. "Zajednica je u osnovi društveni fenomen; ispoljava se u komunikativnim kontekstima i osnova je društvenog priznavanja drugih." (Delanty, 2010: xiii) Suprotstavljanje društva i zajednice se urušava krajem 20. i početkom 21. stoljeća. "Scena je postavljena za poimanje zajednice kao normativnog diskursa pripadanja unutar koje se nalaze suprotstavljeni zahtjevi za zajednicom." (Delanty, 2010: xv) U ekspresivnom individualizmu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća Giddens, Melucci i Beck vide osnovu personalizirane ili individualizirane politike zasnovane na refleksivnosti i autonomiji. "Individualizirani lični život je osnova učešća u kolektivnoj akciji danas, on tvrdi, i ono što proizilazi i što nastaje u kolektivnoj akciji jeste značenje." (Delanty, 2010: 94) Danas se kao istraživački problem blisko povezan sa analizom identiteta istražuju novi društveni pokreti i njihova potraga za alternativnim društvom, a koja je povezana sa svakodnevnim životom i mobilizacijom resursa svijeta života. "Njihov cilj, koji je od glavnog značaja za njihov identitet, je društvena promjena. Iz ovog razloga lična politika koja ih održava nedvojbeno prelazi individualizam u vlastitom zagovaranju njihovih kolektivnih prava." (Delanty, 2010: 96)

Moderni svijet nije predstavljao samo epohu slobode. U skorije vrijeme, razočarenje neispunjenim obećanjima modernosti vodilo je raznim pozivima za oživljavanje zajednice kao osnove za politiku. Zajednica u određenom smislu predstavlja izraz potrage za nečime što je modernost uništila. Današnji život možemo nazvati iskustvom komunikativnog pripadanja u nesigurnom svijetu. "Argument koji se zastupa u ovoj knjizi je da se savremena zajednica može razumjeti kao komunikativna zajednica utemeljena na novim vrstama pripadanja. Pod navedenim podrazumijevamo smisao pripadanja koji je

poseban za okolnosti modernog života i koji se ispoljava u nestabilnim, fluidnim, vrlo otvorenim i izrazito individualiziranim grupama. Zato što se takvi oblici zajednice obično održavaju putem komunikacija one su lomljive. Današnje zajednice manje su prostorno - utemeljene nego zajednice u prošlosti. Komunikativne veze i kulturalne strukture u savremenim društvima globalnog doba - (...) otvorile su važne mogućnosti pripadanja zasnovane na religiji, nacionalizmu, etnicitetu, stilu života i rodu. U ovom svijetu pluralnosti, za razliku od zatvorenog svijeta, pojavljuju se nove vrste zajednica.” (Delanty, 2010: 151- 152) Zajednica kao oblik pripadanja konstituirana je u komunikacijskim procesima gdje god se oni pojavljuju, bilo u institucionalnim kontekstima, na stranicama društvenih mreža ili u političkim pokretima. Pažnja Delantija usmjerena je više na fenomen pripadanja nego na fenomen značenja zajednice. Zajednica za njega, nije oblik društvene integracije niti oblik značenja već: “(...) otvoreni sistem komunikacije o pripadanju.” (Delanty, 2010: 152) Argument koji zastupa je da danas, kako se komunikacija sve više oslobađa starijih struktura kulture kao što su to “tradicionalna” porodica, srodstvo i klasa time komunikacija postaje prijemčivija za nove oblike pripadanja koji su zasnovani na različitim vrstama komunikacije.

Ali, ovakvi oblici komunikacije su vrlo lomljivi. Zajednica, takođe ima i dodatnu funkciju u smislu da mora biti zamišljena i da ne proizvodi samo značenja nego je i sama proizvod značenja. Kao oblik svijesti, zajednica predstavlja simbolički - oblikovan nivo iskustva i značenja koje je formirano putem konstrukcije granica. ”Izgradnja simboličkih granica putem kojih su definirani sopstvo i drugi zasigurno je najvažniji dio zajednice i ovih formiranja grupa, ali to nije jedini aspekt zajednice. Podjednako je važna i potraga za korijenima i pripadanjem. Naročito danas, kao rezultat multikulturalizma, višenacionalnosti i transnacionalizma, razlike među grupama postaju sve više i više difuzne i preklapaju se.” (Delanty, 2010: 153) Zajednica postaje aktivnom potragom za dostizanjem pripadnosti prije nego li pojam vezan za očuvanje postojećih granica pripadanja. Imaginacija i kapacitet sopstva da se mijenja odvajaju zajednicu kao pojam od ostalih srodnih pojmova. Simbolički nivo zajednice, to jest, dimenzija zajedničkih značenja putem kojih su formirane granice - na taj način je u napetosti s pragmatičkom ulogom zajednice kao sistema akcije. Ovdje se radi o nečemu većem od simboličkog oblikovanja društvene stvarnosti, koja se diskurzivno oblikuje u komunikativnom procesu (...)” (Delanty, 2010: 154)

U prošlosti je skala dominantnih simboličkih oblika bila relativno stabilna u poređenju sa današnjom situacijom gdje su novi mediji komunikacije i drugi procesi društvene promjene, kao što je globalizacija, proizveli neizvjesnost. "Ukratko, značenje nije dato, već se sve više proizvodi od strane velikog broja društvenih aktera koji su preuzeli kontrolu nad simboličkim resursima društva." (Delanty, 2010: 154- 155)

Ponovno oživljavanje zajednice dio je veće općenite tendencije ka bitkama kultura i sukoba oko pripadanja. Današnji svijet je previše lomljiv i fragmentiran da bi ponudio trajnije oblike pripadnosti. Pitanje zajednice je postalo aktualno zbog toga što je i pitanje pripadnosti ponovo postalo važno. Proces isključivanja, nesigurnosti i eksploatacije su u porastu. "Distanca između sopstva i drugih nije nužno povećana, već je više posredovana kulturnim formama koje su posredovane novim komunikacijskim tehnologijama." (Delanty, 2010: 157) Današnje oživljavanje interesa za pojam zajednice nedvosmisleno je povezano sa krizom pripadanja koja je povezana sa mjestom pripadanja.

Savremenost analize identiteta

U daljoj analizi identiteta želimo prikazati tematske jedinice u kojima se analizira identitet u savremenom dobu. Bez pretenzije da dublje ulazimo u oblasti koje istražuju problem identiteta danas, nastojimo navesti, ilustracije radi, da je još uvijek veliki dio društvene stvarnosti konceptualizirana pod pojmom identiteta, kao da je još uvijek u centru interesa sociologije kao i ostalih društvenih nauka. Vrlo je zanimljivo zapažanje autorice K. Woodward o stanju i povijesnim mijenama savremenog svijeta koje prezentira u drugom izdanju svoje knjige "Društvene nauke velika pitanja" iz 2010. godine. U petom poglavlju ove knjige koje nosi naziv: "Živimo u materijalnom svijetu" (We live in a material world) ona argumentira da su se u različitim aspektima društvenog života i društvenih odnosa dogodile značajne promjene. Neke od tih promjena rezultat su koji proizilazi iz kolektivnih akcija: "(...) ali sve se ove akcije uvijek odražavaju na materijalni kontekst, i u odnosima prema drugim ljudima, drugim organskim oblicima života i objektima od kojih se sastoji materijalno okruženje kao i na materijalne uvjete u kojima se doživljava društveni život." (Woodward, 2010: 100) Predstavljanje ljudi u svakodnevnom životu tijesno je povezano sa materijalnim stvarima, uključujući objekte, razne artefakte sa kojima smo u nekom odnosu, odjeću koju nosimo, objektima čiji smo vlasnici i koje

upotrebljavamo i sa opredmećenim tijelima koja naseljavamo. Na taj način su i ljudski identiteti vezani sa objektima potrošnje, u značenju da, recimo, odjeća ne predstavlja samo odjevni predmet i kakvi smo mi ljudi, nego također posjeduje određenu vrijednost, ukazuje na materijalni status koji posjeduje u sebi kao objekat potrošnje. Na isti način pitanje državljanstva je povezano sa pitanjem potrošnje u smislu da državljani posjeduju svoja potrošačka prava. Na sportskim terenima, naročito u fudbalu, javljaju se identiteti koji su i konformistički i koji se opiru državnom aparatu koji ih proizvodi. To može da znači slijedeće: dok se neke promjene dešavaju, mogućnosti za oblikovanje novih identiteta ne mogu se jednostavno "čitati" iz zvaničnih političkih izjava. "Identiteti koji se mijenjaju prilagođavaju se putem diskursa dobrotvornih djelatnosti, utilitarizma, ljudskih prava, krećući se u rasponu od paternalističkih razumijevanja zajednice, unutar diskursa dobrotvornih angažmana sve do političkog aktivizma i prakticiranja zaštite ljudskih prava zasnovanih na principu jednakosti." (Woodward, 2010: 57- 58)

U istraživanju savremene evropske društvene misli, pored analize disciplinarnih tradicija u Evropi zadnjih decenija, nacionalnih tradicija društvene misli, problem identiteta analiziran je u kontekstu promjena kulture. Također, u kontekstu istraživačkih tema i narativa savremenog evropskog društva, identitet je zadržao svoje mjesto u području analize kulturnih identiteta. (Heidrun Friese, 2006: 298) U kontekstu analize transkulturalizma danas, Giddens u svojim opservacijama iznosi slijedeću tvrdnju: "Nacionalni identitet je nekada bio uspostavljen i održavan kroz suprotstavljanje drugima – to jest, neprijateljskim državama ili savezima takvih država. Podele u Hladnom ratu bile su poslednja verzija takvih kretanja. Danas mnoge nacije, uključujući i one unutar EU, moraju svoj identitet da uspostavljaju na mnogim osnovama. To ne znači da će nacionalni identitet države nestati, to se neće dogoditi. Moguće je da smo svedoci određenog povratka nacionalnih država u celom svetu." (Gidens, 2009: 252- 253)

Jedna od značajnih tema današnjice je i problem izgradnje i održavanja identiteta u kulturno raznolikim društvima. U zborniku pod nazivom: "Identitet i participacija u kulturno raznolikim društvima" (Azzi, Chrysochou, Klandermans, Simon, 2011) prezentirana su aktualna istraživanja u Evropi i Sjevernoj Americi, a koja se odnose na slijedeća

pitanja o identitetu: razvoj, konstrukcija i ispoljavanje kolektivnih identiteta; uloga etniciteta, nacionalizma, etniciteta i klase u oblikovanju etničkih identiteta; odnos religijskog identiteta i društveno-političke participacije muslimanskih manjina u Zapadnoj Evropi; bikulturalno predstavljanje identiteta imigranata, te analiza identiteta putem analize procesa identifikacije preko participacije do integracije i radikalizacije identiteta. U suštini, analiza identiteta ovisi o kontekstu i vremenu kao i o određenom društvu u kojemu se analizira identitet. Ako je priča o identitetu počela analizom individualnih i kolektivnih identiteta u društvima Zapada, ista je tema i danas aktualna na istom području, samo su istraživački problem tih istraživanja i interesi usmjereni na aktualne društvene promjene i probleme istih društava.

Zaključak

Stvaranje moderne nacionalne države omogućilo je uslove da pitanje identiteta postane obaveza svim građanima unutar njezinog teritorijalnog suvereniteta. Društvene veze zaposjednute su od strane države, a taj proces ujedno predstavlja rođenje moderne države, jer se u njemu izdvojio i sam pojam države, a ona je odigrala krucijalnu ulogu u individualizaciji društva koja će pokrenuti potragu za identitetom.

Tehnološka revolucija, preobrazba kapitalizma i smrt etetizma, val snažnih izraza kolektivnog identiteta koji osporavaju globalizaciju i kozmopolitizam u ime kulturne posebnosti proizveli su težnje ljudi da imaju nadzor nad svojim životima i svojim okruženjem. Što više tradicija gubi svoj položaj i što se više svakodnevni život ponovno uspostavlja pomoću dijalektičke međuigre lokalnog i globalnog, to su pojedinci više prisiljeni pregovarati o izborima životnog stila među raznolikim mogućnostima izbora, a usmjereni su na refleksivno organizirano planiranje života. Uspon umreženog društva dovodi u pitanje proces izgradnje identiteta i pokreće nove oblike društvene promjene, zato što se umreženo društvo temelji na sistemskom relativiziranju lokalnog i globalnog. Kako i tko izgrađuje različite tipove identiteta, te s kojim ishodima, ne može se odrediti apstraktnim izrazima, to je stvar društvenog konteksta.

U novom svijetu dolazi do izražaja promoviranje osnovnih instikata, nagona za stjecanjem moći, sebična proračunljivost, a na makroplanu jasno se ističu barbarsko-nomadske dinamike. Dolazi do povratka nacionalizma

ostatka državnih struktura, koje iz prošlosti grabe načelo moći, radi same moći kamuflirane su u nacionalističku retoriku. Oblikuje se društvo s logikom moći i sebecentričnosti.

LITERATURA

1. Azzi E. Assad, Xenia Chrysooohou, Kladermans Berth, Simon Bernard(ur.), (2011): *Identity and Participation in Culturally Diverse Societies*, West Sussex, Wiley, Blackwell.
2. Appiah, Anthony (2005): *The Ethics of Identity*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press.
3. Armstrong, David (2002): *A New Nistory of Identity: a Sociology of Medical Knowledge*, New York, Palgrave.
4. Baku Parekh (2008): *Nova politika identiteta*, Zagreb, Politička kultura.
5. Baloban Josip (ur.), (2005): *U potrazi za identitetom*, Zagreb, Golden marketing
6. Beck Ulrich (2001): *Pronalaženje političkog-prilog teoriji refleksivne modernizacije*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
7. Beck Ulrich (2001): *Rizično društvo*, FilipVišnjić, Beograd.
8. Beck Ulrich (2003): Što je globalizacija- Zablude globalizma- odgovori na *globalizaciju*, Zagreb, Vizura.
9. Castells, Manuel (2002): *Moć identiteta*, Zagreb, Golden marketing.
10. Delanty, G. (2010). *Community*. London and New York, Routledge.
11. Donskis, Leonidas (2009): *Troubled Identity and The Modern World*, New York, Palgrave Macmillan.
12. Gidens, Entoni (2009): *Evropa u globalnom dobu*, Beograd,Clio.
13. Golubović, Zagorka (1999): *Ja i i drugi- Antroploška istraživanja individualnog i kolektivnog identiteta*, <http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva>
14. Huntington P. Samuel (2007): *Tko smo mi? Izazovi američkom nacionalno identitetu*, Zagreb, Izvori.
15. Kellner Douglas (2003): *Cultural Studies, Identity and Politics Between The Modern and The Postmodern*, London i New York, Routledge.

16. Layder, Derek (2004): *Social and Personal Identity Understanding YourSelf*, London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications.
17. Paić, Žarko (2005): *Politika identiteta: kultura kao nova ideologija*, Zagreb, Antibarbarus.
18. Đukić, N., Šijaković, I., *Socijalna kontrola identiteta*, Politeia, Naučni časopis Fakulteta političkih nauka u Banjoj Luci za društvena pitanja, Godina I, broj 1, Banja Luka.
19. Weinreich Peter, Saunderson Wendy (2005): *Analysing Identity : Cross-Cultural, Societal, and Clinical Contexts*, London i New York, Routledge
20. Woodward Kath (2002): *Understanding Identity*, London, Arnold-Hodder Headline Group.
21. Woodward Kath (2010): *Social Sciences- The Big Issues*, London, New York, Routledge.